

Ako sa správne píše...

V máji roku 1994 vyšlo prvé číslo AT&P journalu. Odvtedy sa zmenilo niekoľko vecí či už po obsahovej alebo grafickej stránke. Pre nás, technikov majú niektoré veci vyššiu prioritu, niektorým sa venujeme len okrajovo. A práve tým druhým chceme dať priestor v tomto príspevku a uviesť veci na správnu mieru. Pozrieme sa bližšie na písanie niektorých frekvencovaných slov či slovných spojení, ktoré sa v odborných textoch vyskytujú. O vysvetlenie a komentár k nižšie uvedeným výrazom sme požiadali odborníčky z Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra – Mgr. Bronislavu Holíčovou a Mgr. Janu Wachtarczykóvú.

Skôr ako sa dostaneme k samotným výrazom si treba uvedomiť, že texty publikované v AT&P journali sú v prevažnej miere odborné, písané odborníkmi a určené najmä pre odbornú verejnosť, preto sa mnohé slová a slovné spojenia, hlavne hovorové či knižné nahrádzajú vhodnejšími neutrálnymi, vecnými, adekvátnymi na použitie v odbornom štýle. Rovnako sa v textoch často vyskytujú slová a slovné spojenia, ktoré odborná komunita používa akosi automaticky, zo zvyku, je to akási odborná „hantírka“. Tie sú však často nespisovné a ich ďalšie používanie nemôže byť postavené na argumente „veď takto to používajú všetci kolegovia, takto tomu odborníci rozumejú“. Naším redakčným cieľom je snaha o budovanie profesionálneho odborného časopisu po všetkých stránkach. Jednou z nich je aj pravopisne a významovo správna voľba slov a slovných spojení.

1. Užívateľ – používateľ

Sloveso „užívať“ sa v slovenčine používa v týchto významoch:

1. prijímať potravu, požívať, jesť, piť, konzumovať, napr. užívať lieky, potravu
2. prežívať vo veľkej miere, zažívať, napr. užívať si na dovolenke, užívať života
3. príjemne zužitkovať; zažiť radosť z niečoho, napr. užívať si slnka
4. mať úžitok z niečoho, z nejakej veci, napr. užívať dom, role, záhradu, byt, odovzdať do užívania

Osoba, ktorá niečo užíva, je užívateľ a ten, kto niečo používa (vec, službu, produkt), je používateľ. Správne teda hovoríme o používateľoch osobných počítačov a softvéru, o používateľoch výťahu, o používateľoch bankových služieb či telefónnych liniek, ale o užívateľoch liekov a užívateľoch bytov a pod.

2. Údaje – dáta

Ide o synonymá, no keďže slovo dáta je prebraté slovo cudzieho pôvodu, zväčša ho nahrádzame domácim údajem (v niektorých textoch možno použiť aj výraz „dáta“, pretože sa používa aj prídavné meno „dátový“ a to sa už nenahrádza slovenským adjektívom „údajový“).

3. Z toho dôvodu – preto

Toto slovné spojenie sa v Krátkom slovníku slovenského jazyka hodnotí ako knižné, a teda sa odporúča v bežných, popularizačných textoch nahrádzať ho spojkou preto.

4. Krabica – škatuľa

Krabica je nespisovné slovo, bohemizmus a nahrádza sa náležitým slovom škatuľa.

5. Velín – dozoriňa

Slovo velín má podľa Slovníka slovenského jazyka v slovenčine len jeden význam, a to látka, z ktorej sa vyrába jemne hladný papier (aj prídavné meno velínový papier). Vo význame miesta, zariadenia, ktoré slúži na vykonávanie kontroly, dozoru sa používa náležitý tvar dozoriňa.

6. Dopredu, vopred

Tieto dva výrazy sa používajú synonymne; nahrádza sa len nesprávne predom za náležité príslovky vopred, dopredu.

7. Pre – na

Predložka pre sa v slovenčine (často pod vplyvom angličtiny či češtiny) nesprávne používa, ak chceme vyjadriť cieľ, účel. V tomto prípade sa predložka pre používa len v ustálených prípadoch, napr. potreby pre domácnosť, chovať zvieru pre kožušinu, poistiť pre prípad poškodenia. Pravidelne sa však účel, cieľ vyjadruje predložkou „na“, napr. prostriedok vhodný, určený na..., výhodné podmienky na..., na dosiahnutie spoľahlivosti, magnetu na bezpečné prichytenie.

8. Je potrebné – treba

V textoch s odborným zameraním sa spojenie je potrebné používa najmä vtedy, ak za ním nasleduje:

- a) vedľajšia veta so spojkou „aby“, napr. je potrebné, aby sa urobilo meranie,
- b) slovesné podstatné meno, napr. je potrebné prepnutie do iného režimu.

Slovo treba sa spája predovšetkým s neurčitkom, napr. treba ísť, treba urobiť ap.

9. Je možné – možno

Ide o podobný prípad ako „je potrebné“, a teda je možné sa používa najmä vtedy, ak za ním nasleduje:

- a) vedľajšia veta so spojkou „aby“ alebo „že“, napr. je možné, aby sme išli na dovolenku; je možné, že sa stala chyba,
- b) slovesné podstatné meno, napr. je možné jeho programovanie, je možné prekročenie limitu.

Slovo možno sa teda podobne ako v prípade „treba“ spája predovšetkým s neurčitkom, napr. možno dokázať, možno využívať ap.

10. Robustný – odolný

Treba zväziť, či ide o silný prístroj, ktorý odoláva vonkajším, náročným podmienkam prostredia (vtedy je správne použitie slova odolný), alebo či ide naozaj o svojimi rozmermi veľký, mohutný prístroj (až vtedy je vhodné použitie slova robustný).

11. Prevedenie výrobku, konštrukcie, stavby ap.

V takomto type spojení je správny výraz vyhotovenie, zhotovenie.

12. Rad – rada

Rada v ženskom rode má významy:

1. návod na konanie
2. rozhovor, pri ktorom niekto niekomu radí
3. poradný al. riadiaci orgán

No v spojeniach napr. typový rad, rad výrobkov je správne použitie slova rad v mužskom rode.

13. Vám, Vás – vám, vás

Tvar osobného zámena Vám, Vás sa píše s veľkým začiatočným písmenom najmä v súkromnom styku pri oslovovaní jednej osoby, prípadne v oficiálnom styku takisto pri oslovovaní jednej osoby. Pri oslovovaní čitateľov sa používa tvar osobného zámena písaný s malým začiatočným písmenom, čiže vám, vás.

14. Napr. – napríklad

Keďže ide o kratšiu a dlhšiu podobu toho istého výrazu, sú to vzájomne ekvivalentné formy. Predsa je tu však malý rozdiel: tvar „napríklad“ môže nahradiť tvar „napr.“ kdekoľvek, ale naopak – skratka „napr.“ nemá stáť na začiatku vety, tam by mal byť len plný tvar. To jediné ich odlišuje, ale okrem toho rozhoduje aj typ vety – ak ide o zložitú súvetie, je tendencia používať skratku, ak

ide o kratšie a jednoduchšie vety, je tendencia používať plné tvary. Ak sa v texte tento výraz veľmi často opakuje, je vhodnejšie používať ho v skrátenej podobe.

15. A pod. – a podobne

Tiež sú to synonymá a platí pri nich to, čo pri predchádzajúcej dvojici. Skrátený tvar sa používa na vyjadrenie pokračovania pri vymenúvaní niečoho, podobne ako atď., a i. Neskrátený tvar sa môže rovnako dobre použiť pri vymenúvaní a zároveň môže stáť na začiatku vety, kde nemôže stáť skratka, napr. „A podobne fungujú ďalšie z radu produktov.“

16. Keď je autorom článku jedna osoba (zastupujúca nejakú spoločnosť) možno využiť nasledujúce slovné spojenia:

- a) Ako sme už spomenuli...
- b) Ako som už spomenul...
- c) Ako už bolo spomenuté...

Použitie niektorého z uvedených slovných spojení súvisí s mimojazykovými okolnosťami, ako je určenie a zameranie textu. Z jazykového hľadiska ide o to, aby text bol súrodý a aby v jednom článku bol len jeden spôsob autorskej štylizácie. Sú možné dva spôsoby. Jeden je akademický, ktorý zodpovedá vedeckému alebo populárno-vedeckému žánru. Vtedy sa používa tzv. autorský plurál a autor vždy píše v 1. páde množného čísla, z pozície „my“. Používa pritom formulácie „Ako sme už spomenuli“ alebo sa vyjadruje v neutrálnom pasívnom tvare – „Ako už bolo spomenuté.“

Tento spôsob je adekvátny a vyslovene žiaduci pri textoch, ktoré sú súčasťou grantových výstupov alebo sú spracovaním diplomových či dizertačných prác alebo ak je autorstvo kolektívne, a tiež ak autormi sú vysokoškolskí pedagógovia a akademici, ktorí zachovávajú pravidlá vedeckého a populárno-vedeckého štýlu.

Druhým spôsobom autorskej štylizácie je priame vyjadrovanie, keď autor píše v 1. osobe jednotného čísla, z pozície „ja“. Samozrejme, autor vtedy musí byť známy a podpísaný. Môže rovnocenne používať štylizácie „Ako som už spomenul/spomínal...“, ale môže použiť aj neosobné „Ako bolo spomenuté...“. Tento spôsob je vhodný pri reklamných a prezentačných článkoch, je prirodze-

ný aj pre úvodník a editoriál a ďalšie typy príspevkov. Patria sem aj texty autorov, ktorí píšú neformálne, odľahčene a v ich článkoch je zrejماً veľká miera osobnej angažovanosti. Niekedy sa stane, že v dlhšom prezentačnom texte nie je uvedené meno autora, len názov spoločnosti. V tom prípade sa text upravuje do neutrálneho tvaru bez vyjadrenia osobovosti, teda „Ako už bolo spomenuté...“.

V nasledujúcej časti je uvedených niekoľko ďalších slov a spojení, ktoré sa často objavujú v zlom tvare:

Nesprávne	Správne
varianta (žen. rod)	variant (muž. rod)
taktiež	takisto
priemyslový	priemyselný
prietočný (súčiniteľ)	prietokový
čidlo	snímač, senzor
púzdro	puzdro
závada	chyba; porucha; nedostatok

Predložkové spojenia:

- odolný **proti**
- ochrana **proti**
- závisieť **od**
- záležať **na**
- podmienky **na**

Prepis cudzích slov prebratých najmä z angličtiny:

- hardvér, hardvérový
- softvér, softvérový
- internet, internetový, webový (webová stránka)
- ethernet, ethernetový
- skríning, skríningový
- interfejs, interfejsový

Uvedené slová a slovné spojenia sa v článkoch publikovaných v AT&P journali vyskytujú pomerne často, a preto zjednotenie ich používania považujeme v redakcii za ďalší krok k zvýšeniu obsahovej úrovne nášho časopisu.